Klauzál Gábor halálának 156. évfordulóján

„Im Szeged értékesb lett földed, oh de mily áron,
A hon egyik vezető férfia benne pihen.
Ám a dicsőültért nem kell gyászt öltened addig,
Míg fiaid tettét szelleme lengi körül.”

Tisztelettel köszöntöm az egybegyűlteket itt, Klauzál Gábor sírja mellett, az imént elhangzott néhány sor a Szegedi Hiradó 1866. augusztus 9-i számában Klauzál haláláról és temetéséről írtak bevezető gondolata, Szabados János tollából. Klauzált, mint tudjuk, 62 évesen érte a halál Kalocsán, majd onnan ide szállították, hogy eltemessék, abba a megyébe, ahol közéleti-politikai pályafutása indult, ahová anyja révén családi kötelékek fűzték. *„A temetés nagyszerű volt, méltó a halotthoz s Szeged városához. Ellehet mondani: Szegednek nem volt még ilyen nagy halottja, de ilyen temetése sem.”*

Ha áttekintjük a pályafutását, akkor könnyen megállapíthatjuk, hogy legmagasabb betöltött hivatala az 1848-as első független magyar kormányban betöltött földművelés- ipar- és kereskedelmi miniszteri pozíciója. Különösen nagy eredmény lehet ez, ha megnézzük minisztertársait, Széchenyi, Kossuth, Deák és Batthyány mellett a mai kor embere számára kevésbé jelentőségteljes az ő személye. Rögtön fölmerülhet a kérdés, miért, mi alapján került ő ebbe a mai szóval és pozitív értelemben fogalmazva illusztris társaságba? Ez elég kardinális kérdés, amelyre nem biztos, hogy megtaláljuk a megfelelő választ, ezt ő maga sem könnyítette meg, hiszen tudjuk, hogy nem igazán maradt fent személyes forrás, levelezés, napló sem. Talán nem járunk messze az igazságtól, ha azt feltételezzük, hogy jókor volt jó helyen, azaz Pesten és a forradalom kitörésének első napjaiban véghez vitt szerepe minden bizonnyal döntő érv volt Batthyány számára, emellett szükség lehetett egy olyan emberre is, aki képes lehet kompromisszumokra is. Miniszterként körülvehette és körül is vette magát olyan személyekkel, akik nála jobban értettek a feladatokhoz, ilyen személy például a későbbi miniszter Trefort Ágoston is. Hiszen Klauzál nem írt, nem publikált a korabeli újságokban így nem tudjuk, hogy mi az, ami jobban felkeltette a figyelmét, mi az, amihez jobban értett.

Klauzál halálára emlékezve felmerülhet a kérdés, hogy vajon hogyan alakult minisztertársai sorsa, hol és mikor érte őket a halál, hogyan zajlott a temetésük, kialakult-e később egyfajta kultuszuk? Nem véletlen a témaválasztásom, hiszen éppen azon a napon állunk itt e sír mellett, amelyen 156 évvel ezelőtt végső nyugalomra helyezték.

Azt javaslom, haladjunk időrendben, így nem kérdés, hogy elsőként gróf Batthyány Lajost kell megemlítenünk. Halálának körülményei és dátuma közismert, 1849. október 6-án végezték ki, s még aznap este került a pesti ferences templomba, ahol Dank Agáp a rendház főnöke volt jelen a koporsó elhelyezésénél. Feltehetően azért eshetett a ferencesek templomára a választás, mivel a Batthyány család hercegi – tehát nem a grófi – ágának hagyományos temetkezési helye a ferencesek németújvári kolostorában van. Sírhelyét nem jelölték meg látványosan, hiszen az emléklapot befelé fordítva helyezték el, de valószínűleg a köztudatban élhetett az a tény, hogy a holttest ott található. Ennek bizonyítására hozzák fel azt a tényt, hogy 1859-ben, tehát a 10 éves évfordulón Magyar Lajos álnév alatt tartottak gyászmisét a templomban, ahol az egyetemi ifjúság fekete, magyaros ruhában jelent meg.[1] Csak az 1867-es kiegyezés után merülhetett fel az, hogy a holttestet máshol nyilvános szertartás keretében helyezzék örök nyugalomra. Erre 1870. június 9-én került sor a mai Fiumei úti temetőben, felesége, családja és sok ezer gyászoló jelenlétében. Koporsójára a következő idézetet vésték: *„A nemzet koszorút tesz vértanú, drága porodra: Két csepp függ levelén: hószínű ez, piros az.”*[2]

A következő, Mészáros Lázár hadügyminisztert 1858-ban emigrációban, Angliában érte a halál, itt is temették el, a híradások szerint egyedüli római katolikusként egy anglikán temetőben. Hazahozatalának történetét hírlapokból ismerhetjük meg, eszerint Mészáros végrendeletének volt egy olyan pontja, hogy addig nem nyughat magyar földben, amíg annak földjét megszálló csapatok foglalják el. Így bár a bajaiak – a szülővárosa – és a magyar kormány részéről már az 1970-es évek végén felmerült a hazahozatala, a leszármazottak egy része nem járult hozzá és tiltakozott ellene az oroszok jelenléte miatt. Így újratemetésére csak 1991. március 15-én kerülhetett sor, Baján. A kihantolásra Angliába érkezett dr. Kőhegyi Mihály, a bajai múzeum igazgatója, akinek beszámolója szerint Mészáros sírja a rendezett sorok között, „rendezetlenül” a többi sírhoz képest merőlegesen helyezkedett el, a helyiek szerint azért, mert ő maga kérte, hogy holtában is hazafelé nézzen.[3] A bajai temetés előtt Budán a Kapisztrán téren volt a hivatalos állami fogadás, ahol a magyar közélet számos képviselője vett részt és mondott beszédet.

A „legnagyobb magyar”, gróf Széchenyi István halálának körülményei szintén közismertek, temetésére 1860. április 11-én került sor Nagycenken, a család birtokán egy nappal hamarabb, mint ahogy azt a hivatalos híradás közzétette. Ennek az akkori politikai

[1] Urbán Aladár: Gróf Batthyány Lajos emlékezete. Aetas, 2000/1-2. sz. 136.
[2] Sill Aba Ferenc: Gróf Batthyány Lajos régi-új emlékhelye. Vasi szemle 2007/5. sz. 551.
[3] Rapcsányi László: Méltó helyre került Mészáros Lázár. Ring, 1991. 03. 19. 7. sz. 17-18.; Földessy Dénes: Angol temető, bajai gyerekek. Pesti Hírlap, 1991. 02. 12. 37. sz. 11.

helyzet volt az oka, az osztrák udvar megtett mindent azért, hogy a temetés ne lehessen mai szóval élve egyfajta demonstráció. Azonban mégis elterjedt a hír, hogy a temetés egy nappal korábban lesz a meghirdetettnél és számosan részt vehettek rajta, leginkább a környékről, de beszámolók szerint Deák Ferenc mellett Klauzál is jelen volt.[4]

A következő temetésen biztosra vehetjük, hogy nem vett részt Klauzál, herceg Esterházy Pál 1866. május 21-én Regensburgban halt meg, s e hónap 30-án temették el a kismartoni családi sírboltba. Temetéséről nem sokat osztottak meg a korabeli hírlapok.[5]

Klauzál néhány hónappal követte a király személye körüli minisztert, az 1866. augusztus 6-i temetésén egészen biztosan jelen volt Eötvös József is. A szertartáson egyes híradások szerint 20-25 ezer ember vett részt, egykori minisztertársa mellett megyei hivatalviselő társai, környékbeli volt országgyűlési követek, képviselők is búcsúztak tőle. Gyászbeszédet mondott Osztróvszky József Szeged egykori polgármestere. Később gyászmisét tartottak, valamint a szegedi rabbi, Löw Lipót is megemlékezett róla.[6]

Három évvel később, 1869-ben halt meg Szemere Bertalan, Budán, az akkori krisztinavárosi temetőben helyezték örök nyugalomra január 19-én csekély számú gyászolóval, köztük Eötvössel. Egykori újságcikk a következőképp adja hírül: *„e gyászistentisztelet ujjabb illustratioja annak, mennyire méltányolják hazánkban az érdemet. Igaz, hogy a hidegség nálunk is uralkodik, de Szemere azért mégiscsak többet érdemelt, minthogy alig néhány egyén kisérje az örök nyugalom helyére."*[7] Ez azonban mégsem lett az örök nyugalom helye, ugyanis 1871-ben, végrendeletének megfelelően Miskolcon, az Avasi református templom melletti temetőben temették el, egyszerű sírját ma is ott találjuk kortársa, egykori követtársa Palóczy László sírja közelében. A koporsót a család és a budai küldöttség mellett Miskolcon a megyei főbíró és az alispán fogadta, majd a főjegyző beszéde után helyezték el.[8]

1871-ben nemcsak Szemerét temették újra, ekkor hunyt el báró Eötvös József, aki már több minisztertársa temetésén is részt vett. Február 4-én fővárosi lakásán végezték el az egyházi szertartást, az utcákon hatalmas tömeg jelenlétében, majd másnap szállították végső nyughelyére Ercsibe, a családi sírboltba, ahol sok gyászoló vett részt a szertartáson, köztük akkori miniszterek, országgyűlési képviselők. *„És szóljunk az emberről? Valódi költő volt, és bölcsész – és sokat szenvedett. „Nőm és gyermekeim körén kívül alig van életviszony – írja egyik barátjához intézett levelében – melyet meg nem keserítettek volna. Átmentem mindazon*

[4] Bártfai Szabó László: Gróf Széchenyi István temetése. Napkelet, 1931. 02. 01. 2. sz. 126-127.
[5] Necrolog. Pesti Napló, 1866. 05. 24. 4827. sz.
[6] Szegedi Híradó, 1866. 08. 09. 63. sz.
[7] Pesti Napló, 1869. 01. 20. 5530. sz.
[8] Pesti Napló, 1871. 04. 29. 99. sz.

fájdalmakon, melyeket munkáimban kifejeztem." Elfelejté hozzá tenni, hogy e fájdalmak nem tudták megtörni derült kedélye nyájas szeretetreméltóságát. E fájdalmakat örökre meggyógyította a halál. De mi elszorult szívvel kérdjük a sorstól?: nem volt más gyógyulás?"[9]

Öt év múlva, 1876-ban újabb gyászhír érkezett a fővárosból, elhunyt Deák Ferenc, a haza bölcse. Február 2-án volt a temetés, amelynek során a Fiumei úti temetőben helyezték örök nyugalomra. Az eseményről a Fővárosi Lapok a következőképpen írt: *„Maga a temetés rendkívüli gyászünnep volt. A nemzet megmutatta, hogy tudja siratni nagy fiát s tud lelkesedni az eszményért. Jól volt mondva, ez nem halál, hanem megdicsőülés, nem temetés, hanem apotheosis. Ez az ünnep – úgy szólván – a nemzet megrendítő ékesszólása volt a nagy halott fölött."* A holttestet az Akadémia épületében ravatalozták fel, majd onnan indult el utolsó útjára. Erről így ír a lap tudósítója: *„Midőn a koporsót a hatfogatú fényes kocsira föltették, s a lovak lassan megindultak a koporsó gyászszalagjait a miniszterek vitték egy darabig, aztán felváltva a képviselők, a főrendiek, hatóságok tagjai. Hátul a királyné koszorújának hosszú fehér szalagjait is folyvást tartották. (…) De midőn a koporsót vivő kocsit az akadémia-palota elöl megindíták, akkor már a menet eleje rég tul járt a nemzeti színházon. A ki ezt a menetet látta: nem fogja feledni soha. Leírni lehetetlen. Soha Budapesten nem volt ilyen temetés. A házak mindenfelé gyásszal, leplekkel, drapériával, arcképekkel ékítve. (…) Igy temettük hát el a haza nagy fiát – az egyszerű polgárt fejedelmi pompával. A mit életében nem adhatott neki senki: a pompát, a fényt megadta neki a nemzet legalább akkor, midőn meghalt s nem tiltakozhatott már ellene."*[10]

Ezt a temetést csak egy múlhatta felül. A gyászhír 1894. március 20-án éjfélkor érkezett meg Torinoból Budapestre. Erről így írnak a lapok: „*A késő éjfélkor is szerte hordta a fővárosban a telefon az országos gyász megrendítő hírét. A klubbokban, társaskörökben, kávéházakban virrasztottak. A ki még nem tudta s reggel kinézett az ablakon, kilépett az utczára, megmondták a gyászlobogók, hogy nincs többé Kossuth! Alig lehetett embert látni hírlap nélkül, s a nyomdák alig győzték egész napon nyomtatni a rendkívüli terjedelmű lapokat. Napfényes idő volt, de hideg. Épen a tavasz kezdete."*[11] A Torinóból elinduló vonat nemcsak Kossuth, hanem felesége és lány gyermekük holttestét is hozta. „*A sötét éjszakában állomásról-állomásra utazik a történelemnek egy elszakadt darabja, hogy a többivel egyesüljön. Zalavármegye népe a határra siet, hogy elsőnek fogadja a szent hamvakat s a merre a Dunántúl*

[9] Pesti Napló, 1871. 02. 04. 28. sz.
[10] Fővárosi Lapok, 1876. 02. 04. 27. sz. 126-127.
[11] Kossuth halála és temetése. Vasárnapi Ujság, 1894. 03. 25. 12. sz. 197-198.

vármegyéit a vasút áthasítja fekete vonal támad, mely az ország szivéig nyulik."[12] A koporsót a Nemzeti Múzeumban ravatalozták fel, s onnan indult a temetési menet a Fiumei úti sírkertbe, hogy Batthyány és Deák közelében nyugodjon. A gyászszertartást Sárkány Sámuel evangélikus püspök vezette, ezt követően Jókai Mór a képviselőház képviseletében és Gerlóczy Károly a főváros polgármestere tartott beszédet, s többen a sírnál emlékeztek meg róla. Ezután indulhatott el a véget nem érő temetési menet. *„Kossuth Lajos hamvait bevitték a Kerepesi úti temetőbe. Nekünk, akik a gyász-szekér után haladtunk, ugy tetszett e pillanatban, hogy a föld megmozdult alattunk. Mikor királyokat temetnek, tompa ágyudörgések jelentik a sírbatétel ünnepies percét. Kossuth sírbatételénél a föld maga dobbant meg, mint egy óriás szív, büszke fájdalmában, magasztos örömében. Soha még szentebb, dicsőbb hamvakat nem adtunk át az anyaföldnek. Soha még, mióta temetőbe járunk, nem éreztük igazabbnak azt a felírást melylyel a temető kapuja vigasztal bennünket a porladás helyén: Feltámadunk! Igen, feltámadunk mindnyájan, akik lelkesedünk az igazságért. (...) Feltámadunk mindnyájan akik parányok vagyunk –, de Kossuth Lajosnak nincs szüksége feltámadásra, mert ő nem halt meg és nem is fog míg élet és emlékezés lesz e földön. (...) Vallásunk a haza és a szabadság, – e vallás legdicsőbb vértanuja Kossuth Lajos! (...) Ez a temetés a jövendő záloga. Dicsősége Kossuth Lajosnak, de dicsősége a magyar nemzetnek is, mert hálájában és hűségében nagynak mutatkozott. Az a nemzet, mely halottját ennyire tiszteli nem hal meg soha."*[13]

Sáfrány Tímea
Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, PhD hallgató

[12] Kossuth Lajos halála. Pesti Hírlap, 1894. 03. 29. 88. sz.
[13] Kossuth Lajos temetése. Pesti Napló, 1894. 04. 02. 91. sz. 6.